

DLA doktori értekezés tézisei

Klebniczki György

Dohnányi Ernő zongoraetűdjei
Metódusok és modellek

Témavezető: Kusz Veronika

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28-as számú művészet- és művelődéstörténeti besorolású
doktori iskola

Budapest
2019

I. A kutatás előzményei

Dohnányi Ernő zongoraművészi munkásságának, zeneszerzői és zenepedagógiai tevékenységének részletes feltárása, életművének átfogó értékelése csak a kétezres évektől kezdve bontakozott ki. Az ezredfordulóig csupán egy 1971-ben megjelent munka, az Egyesült Államokban élt Vázsonyi Bálint Dohnányi-monográfiája állt az érdeklődők rendelkezésére. 2001-től kezdve végre újabb írások születtek Dohnányi életútjáról és munkásságáról: ebben az évben itthon Kiszely-Papp Deborah a *Magyar zeneszerzők* sorozatban megjelentetett kismonográfiája, illetve James A. Grymes kézikönyvszerű összefoglalása a kutatás akkori állásáról. Sok szempontra kiterjedő tanulmányokat közölt a *Dohnányi Évkönyvek* (2002–2007) sorozat is, amelyben interjúk, életrajzi adatok, sajtórecepció-gyűjtés, műelemzések és sok más tudományos tanulmány olvasható. Az *Évkönyvek* sorozata a 2002-ben megalakult Dohnányi Archívum munkájának eredménye: az MTA BTK Zenetudományi Intézetben, jelenleg a 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum keretében működő kutatóhelyen azóta is újabb kutatásokkal, publikációkkal és kiállításokkal ápolják a zeneszerző hagyatékát.

Az elmúlt évtizedben színvonalas doktori munkák is születtek Dohnányi munkásságáról. Itt említem meg Kovács Ilona és Kusz Veronika PhD disszertációit (előbbi a kamarazenei vázlatokról, utóbbi Dohnányi amerikai éveiről szól), illetve Pintér Dávid szintén kamarazenei tárgyú DLA doktori értekezését. Mindezidáig a kutatók kevesebbet foglalkoztak kifejezetten Dohnányi zongorajátékával, előadói produkcióival – nyilván azért is, mert viszonylag kevés lemezfelvétele maradt fenn.

Az említett irodalmaknak köszönhetően kellő mélységben feltárták Dohnányi életrajzát, zongoraművészi tevékenységét és annak megítélését, sajtóreceptióját. Véleményem szerint eddig kevésbé kerültek a kutatás előterébe a Dohnányi-zongoradarabok komponálásának olyan zeneszerzés-metodikai kérdései, amelyek a zongoraművész Dohnányi interpretációs szempontjából vizsgálják az adott műveket.

II. Források, szekunder irodalom

DLA doktori disszertációm témájául Dohnányi Ernő zongoraetűdjeit, és az ebbe tartozó ujjgyakorlatait dolgoztam fel elemzéses módszerrel. Elsődleges forrásként a nyomtatott kottákat használtam fel – a tárgyalt művekből más forrás nem áll a kutatók rendelkezésére.

Fontos forrásként szolgált számomra Dohnányi *Legfontosabb ujjgyakorlatok* és a *Tizenkét rövid etűd haladó zongoristák számára* kottáinak szerzői előszava, amelyben a zeneszerző egyértelműen leírja a két kötetnek (ujjgyakorlatok és etűdök) koncepcióját. Noha Dohnányi nem írt előszót a *Napi ujjgyakorlatokhoz* és a *Hat koncertetűdhöz*, ezen ujjgyakorlatok kötetének címei egyben a szerző koncepciójának magyarázatául is szolgálnak, a koncertetűdök előadói utasításai pedig sok esetben karakterként is meghatározóak.

Az értekezésemhez tartozó irodalom jelentős részét teszik ki a *Dohnányi Évkönyvek* sorozat tanulmányai és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen készült doktori disszertációk. Dohnányi tanítványairól nagyon sok zenetörténeti adatot megerősített Vázsonyi Bálint Dohnányi-

monográfiája és Kovács Ilonának a *Parlando* című folyóiratban megjelent számos cikke és tanulmánya. Jelentős támpontot adott egy angol nyelvű tanulmánykötet, a *Perspectives on Ernst von Dohnányi*, amelyben több tanulmány mutat rá Dohnányi egyes műveire, valamint a tanári metódusára, személyiségére.

A zongoraművekkkel és ujjgyakorlatokkal kapcsolatban a két legfontosabb olvasmányom Szabó Ferenc János a *Magyar Zene* című folyóiratban megjelent tanulmánya Liszt Ferenc ujjlenyomata címmel és Lucian B. Zidaru *Dragos Tanasescu's Treaties of Pianistic Technique* című doktori disszertációja volt, amely írások az ujjgyakorlatok és a zongorázáshoz tartozó kézpozitúrák fontosságát fejtik ki. Fontos elemzési szempont támpontjául szolgált egy-egy olyan cikk, amely Dohnányi zongoraművészi-zeneszerzői portréját festi le: Dalos Anna a *Muzsika* folyóiratban publikált cikke: „Akik Schumann köpönyegéből bújtak ki” címmel, Kárpáti János „A Bartók-értés zsákutcái” internetes felületen olvasott cikke.

III. Módszer

A dolgozat nagy részét az analízis teszi ki és lényeges, hogy elsősorban az előadó szemszögéből elemeztem a darabokat. Igyekeztem a zenei történésekre rámutatni. Az ujjgyakorlatok esetében pedig a sémák céljainak feltárása volt a fő szempontom, valamint ezen motívumok és a valóságban történő megszólaltatás közötti kapcsolat kutatása. Megkíséreltem megérteni a zeneszerző szándékait, hogy hogyan közelítsen az előadó az egyes etűdök bemutatásához.

Egy zenei gondolat, műalkotás létrehozásának, megfogalmazásának örökölt módját és eszközrendszerét hívom

dolgozatomban modellnek, míg Dohnányi saját alkotói zeneszerzői eljárásait metódusnak. Tágabb értelemben pedig a metódus lehet maga az interpretáció, az előadóművészeti megvalósítás, kivitelezés.

A dolgozatban az etűdöket négy nagy szempont alapján vizsgáltam: (1) keletkezési körülmények, (2) zenetörténeti kontextus (részben a zeneszerző zongoraművészeti repertoárja alapján), (3) pedagógiai koncepció, (4) zongoratechnikai és zenei elemzés.

A dolgozat három nagy részre tagolódik: modellek, metódusok és elemzés. A modelleket tárgyaló szakaszokhoz tartozik az etűd műfaji áttekintése, a Dohnányi-etűdök és ujjgyakorlatok keletkezése és a zeneszerző zongoraművészeti repertoárjának vizsgálata. Ezt követően a tanár Dohnányi tevékenységét mutatom be először általánosan, néhány tanítványának visszaemlékezései alapján, majd a zeneszerző saját nyilatkozatait felhasználva. A harmadik rész technikai és zenei elemzést tartalmaz saját szempontjaim alapján.

IV. Eredmények

Disszertációm írása előtt a 20. század első felére jellemző különféle zongorajátékmódok keltették fel figyelmemet. Három különvált stílust véltem felismerni: a chopini, a liszti és a schumanni-brahmsi interpretációs vonalat. A Liszt-féle textúrát véleményem szerint Bartók aknázza ki leginkább, a Chopin-féle lírát Debussy szerette, Dohnányi pedig jellegzetesen a schumanni-brahmsi vonalat folytatta. Dohnányira fókuszálva kutatni kezdtem azt, hogy milyen modellekkel dolgozott Dohnányi, milyen kliséket tartott meg vagy hagyott el.

Dohnányi azzal a céllal komponálta a *Legfontosabb ujjgyakorlatok* című sorozatát, hogy hatékonyabbá tegye a gyakorlás folyamatát, azaz időt és energiát nyerjen a zongorista számára. Leginkább a ritkán használt ujjpozíciók erősítik az ujjközi izmokat is. A másik fontos szempont a kreatív tanulás biztosítása: azzal, hogy a zeneszerző egyféle figurát ismételtet szekvenciálisan, lehetőséget nyújt az előadó számára, hogy az egyes példák logikáját adaptálja, majd ehhez alkalmazkodva a megszólaltatás legkényelmesebb érzetét megkeresse. Amint ezt megtalálta, fixálhatja is. A jól megszólaltatott figura egyben viszonyítási alap a többi szériához, hiszen rögtön hallja, ha elrontotta vagy nem könnyedén szólaltatta meg egyiküket – vagyis az előadó tulajdonképpen megtanítja magának a példa helyes játékát.

A ritkán használt felrakásoknak a harmadik fontos tanítása: a ritkán használt „idegpályák” aktivizálása, automatizálása az ujjmozgások jobb irányíthatósága érdekében. Az ujjak mozgása általában sok szinten különböző rétegből áll. Gyakorlásuk eredménye a gyorsabb reakcióidő lesz, amely kiegyenlítettebb játékot eredményez.

A *Napi ujjgyakorlatok* az előadónak bemelegítésre szánt gyakorlatok. A megszokott skálák és futamok mindenféle hangnemekben történő gyakoroltatása mégis szokatlan a Dohnányi által javasolt számozással.

A *Tizenkét rövid etűd haladó zongoristák számára* a motorikus zongorajáték elkerülése, az áttetsző, tiszta és színgazdag, artikulált zongorajáték jegyében íródott. Könnyed és természetes zongorázásra ösztönöz, amely a zeneszerző koncepciója szerint segédlet Chopin és Liszt etűdjeinek tanulásához. Ebben a fejezetben bemutatom az összes „rövid

etűd”-öt mint zongoratechnikai problémafelvetést. Megvizsgálom a megvalósítás metódusát, azaz hogy miképp bontja ki és oldja meg Dohnányi a technikai kérdéseket az egyes etűdökben.

Az elemzés fő szempontjai: (1) csoportosítás, (2) az etűd technikai probléma-felvetésének azonosítása, (3) a technikai problémák zenei megvalósulása és a gyakoroltatása, (4) az esetleges „pedagógiai célzatú” könnyítés beazonosítása.

A *Hat koncertetűd* nem direkt módon dolgozza fel az adott technikai problémát. Mindegyik koncertetűdnek természetesen adott a probléma-mottója (akkordkapcsolás, kettősfogások, váltottkezes játék stb.) Részletesen elemeztem, hogyan, milyen zeneszerzői eljárásokkal valósítja meg ezen mottók zenei és technikai kibontakozását. Kiderült, hogy nem is csak az akkordkapcsolások a nehezek, hanem azok beillesztései a melodikus másik szólamba. A kettősfogásokról kiderült, hogy az etűd folyamán azok artikulációi és ritmikáinak ütköztetése a valódi előadói kihívás. A váltottkezes koncertetűdben a folyamatos melódia legatója a nehéz, nem a váltottkezes játék maga, a bélelt oktávjáték valójában könnyű, azonban artikulálni nehéz.

Dohnányi zongorázásának tükörképe a *Hat koncertetűd*. Megismertem, hogy a zeneszerző mit tart fontosnak az örökölt modellekből – legyen az stílus, zongoratechnikai felrakás, figurák –, hogyan bánik ezekkel a már meglévő fordulatokkal, hogyan lesz a keze alatt eredeti mindebből egyéni „Dohnányi-iskola”.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Dohnányi Ernő: *cisz-moll szonáta*.

S. Dobos Márta – hegedű, Klebniczki György – zongora.

Zenei portrék. Szegedi Őszi Kulturális Fesztivál.

SZTE Rektori Hivatal Díszterem, 2014. október 14. 19 óra.

Dohnányi Ernő: *Three Singular Pieces* op. 44 – *Burletta, Nocturne*

„Dohnányi amerikai évei”, Kusz Veronika Dohnányi-könyvének bemutatója.

MTA Zenetudományi Intézet, 2015. szeptember 28. 16:30 óra.

Franz Schubert: *A-dúr szonáta* D. 664. Liszt Ferenc: *Szerelmi álmok* S. 541 No. 3. Frédéric Chopin: *Nocturnes* (részletek) – *F-dúr* op. 15 No. 1, *Fisz-dúr* op. 15 No. 2, *Desz-dúr* op. 27 No. 2, *Asz-dúr* op. 32 No. 2, *c-moll* op. 48 No. 1, *cisz-moll* (Brown-index) op. posth. Claude Debussy: *Suite Bergamasque – Clair de Lune* (1890).

Közreműködik még: Schindler Regina – zongora (Frédéric Chopin: *Fantasia impromptu*, Claude Debussy: *Két arabeszk*).

Levendula dallamok.

CD kiadvány.

ISRC: HU-A7G-15-0094-00105. Felelős kiadó: Klebniczki György, 2016.

Dohnányi Ernő: *Hat koncertetűd* op. 28 (részletek) – No. 1 és No. 6.

Klebniczki György – zongora.

Magyar est. Szegedi Egyetemi Tavasz.

SZTE Rektori Hivatal, Díszterem, 2017. május 10. 19 óra.

Dohnányi Ernő: *Three Singular Pieces* op. 44.

S. Dobos Márta hegedűművész, Pólus László gordonkaművész és Klebniczki György zongoraművész kamaraestje.

SZTE Rektori Hivatal Díszterem, 2017. október 12. 19 óra.

Dohnányi Ernő: *Hat koncertetűd, cisz-moll szonáta, Ária fuvolára és zongorára, Három különös darab, Intermezzo a d-moll szimfóniából* (Héja Benedek átírata).

Klebniczki György – zongora, S. Dobos Márta – hegedű, Varga Laura Márta – fuvola, Fazekas-Keszera Ágnes – mélyhegedű.

Dohnányi-dallamok Szegeden. Válogatás Dohnányi Ernő szóló és kamaraműveiből.

CD kiadvány.

ISRC: HU-A7G-15-00166-00177. Felelős kiadó: Klebniczki György, 2017.